

Шикирава Наталія,
*аспірантка кафедри соціальної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

***Анотація.** Тези присвячені проблемі розвитку емпатії, як ключового фактору успішного професійного становлення в діяльності практичного психолога. У тезах представлено результати дослідження емпатії практичних психологів закладів загальної середньої освіти із різним професійним стажем на посаді.*

***Ключові слова:** професійне становлення, емпатія, антиемпатія, співпереживання, співчуття, індиферентність, інтегральна емпатія.*

Розвинені особистісні якості є запорукою успішного становлення носіїв професій з деонтологічним статусом, до яких відносяться і практичні психологи. Справедливо було б зазначити, що професіограми практичних психологів нерідко містять полярні якості: вимогливість та доброзичливість, емпатійність та директивність. Окрім того, наявність різних форм професії (викладач, тренер, консультант, дослідник) пред'являють різні вимоги до їх професійних якостей. Широта вимог до професійних та особистісних якостей практичного психолога зумовлена і різноплановістю напрямків його роботи: просвітницький, корекційний, розвитковий, консультаційний.

Аналіз досліджень особливостей професійного становлення практичних психологів (Т. Вілюжаніна, Н. Сургунд, Н. Пов'якель, Л. Мова) свідчать про те, що однією з головних характеристик ефективного психолога є емпатія – складне психологічне утворення, що одночасно відноситься до особистісної і професійної сфери фахівця [3]. Так, Л. Журавльова виділяє основні підходи до розуміння емпатії: як когнітивного або інтелектуального процесу пізнання іншої людини через пізнання її особистісних якостей; як афективного або емоційного стану здатності співпереживання іншій особі; як дієвого (поведінкового) феномену – активна взаємодія та сприяння

іншим особам; як складного афективно-когнітивного процесу; як взаємодію емоційних, когнітивних та конативних компонентів [1; 2].

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей емпатії у практичних психологів системи освіти. В дослідженні взяли участь 56 психологів закладів дошкільної та загальної середньої освіти міста Житомира (Україна) з різним стажем практичної діяльності, всі досліджувані – жінки. Професійний стаж досліджуваних психологів склав від півроку до двадцяти шести років. Для рішення завдань дослідження вибірка була об'єднана в три групи за критерієм тривалості професійної діяльності.

Для емпіричного дослідження показників емпатії нами було використано «Тест на визначення емпатії» Л. Журавльової, який дозволяє виявити як загальний показник емпатійності, так і окремі її форми та рівні розвитку [1].

Визначення рівня інтегральної емпатії у вибірці показало, що для практичних психологів загальної середньої освіти найбільш характерним є середній рівень емпатії, його мають 71,4% досліджуваних; 23,2% досліджуваних мають високий рівень емпатії; тільки 5,4% досліджуваних мають низький рівень емпатії.

Порівняльний аналіз частоти використання певних форм емпатії досліджуваними фахівцями психологічної служби показав, що у практичних психологів закладів освіти домінує «реальне сприяння не на шкоду собі», такому емпатійному ставленню у ситуаціях взаємодії надає перевагу 79% досліджуваних; ще деякі респонденти демонструють переважання змішаних варіантів емпатійного ставлення: «реальне сприяння не на шкоду собі» в поєднанні з «реальним сприянням на шкоду собі» (5,5%), із «співчуттям» (2%), «антиемпатією» (2%). У 5,5% досліджуваних переважає «реальне сприяння на шкоду собі», у 2% воно поєднується з «індиферентністю». Ще по 2% досліджуваних психологів у ситуаціях взаємодії переважно демонструють «індиферентність» і «співчуття».

Середні показники інтегральної емпатії як для всієї вибірки, так і для різних за стажем груп (таблиця 1) відповідають

середньому рівню, ближче до межі з високим рівнем, і практично не відрізняються між собою.

Таблиця 1

Показники емпатії практичних психологів
закладів загальної середньої освіти
(із різним професійним стажем)

Форми емпатії	Вся вибірка		Групи психологів (за стажем)					
			0,5-3 років		4-14 років		15-26 років	
	М	Σ	М	σ	М	σ	М	σ
Антиемпатія	0,71	0,69	0,62	0,82	0,64	0,47	0,86	0,77
Індиферентність	0,73	0,74	0,85	1,33	0,68	0,50	0,71	0,50
Співпереживання	0,79	1,24	0,69	0,50	0,82	0,47	0,81	2,03
Співчуття	0,98	1,60	0,92	0,76	1,00	1,59	1,00	2,13
Внутрішнє сприяння	1,29	1,09	1,08	0,89	1,18	0,62	1,52	1,50
Реальне сприяння не на шкоду собі	4,89	1,64	4,46	2,03	4,77	1,34	5,29	1,65
Реальне сприяння на шкоду собі	2,18	1,09	2,46	1,05	2,14	1,20	2,05	1,05
Інтегральна емпатія	30,20	7,87	30,32	9,78	30,30	6,67	30,00	8,14

Примітка: М – середнє значення, σ – середнє квадратичне відхилення

Найбільшу кількість балів має форма емпатії «реальне сприяння не на шкоду собі» (М=4,89, σ=1,64). Це означає, що найчастіше шкільні психологи під час взаємодії демонструють активне емпатійне ставлення, пов'язане з емоційною і дієвою підтримкою людини, при цьому адекватно оцінюють власні можливості та здатні усвідомлювати ступінь шкоди для себе.

Менш вираженою є форма емпатії «реальне сприяння на шкоду собі» (М=2,18, σ=1,09) – альтруїстична поведінка, «дієве трансцендентне емпатійне ставлення», коли інтереси, проблеми іншої особи ставляться вище, ніж власні. На наступному місці – «внутрішнє сприяння» (М=1,29, σ=1,09), пасивне емпатійне

ставлення до Іншого, пов'язане з його розумінням і моделюванням поведінки.

Найменш вираженими є «співчуття» як здатність поділяти почуття з іншим ($M=0,98$, $\sigma=1,60$), «співпереживання» як реакція на емоційний стан іншого ($M=0,79$, $\sigma=1,24$), «індиферентність» як байдужість до емоцій іншої людини ($M=0,73$, $\sigma=0,74$), «антиемпатія», яка характеризується навмисним виявом полярних емоцій до емоційного стану іншого ($M=0,71$, $\sigma=0,69$).

Такі показники як більша вираженість активних форм емпатії, – відображають значущість емпатії для професійної діяльності психолога та її сформованість у працюючих психологів. Підсумовуючи, варто зацентувати увагу на тому, що на пізніх стадіях професійного становлення у практичного психолога замість готовності співчувати, допомагати будь-якою ціною, з'являється так званий рівень «адекватної» емпатії, готовність розділити відповідальність за консультативний процес, допомагати іншим «не на шкоду собі».

Список використаних джерел

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.Івана Франка, 2007. 328 с.
2. Журавльова Л. П. Діагностика емпатії особистості зрілого віку. *Психологічні перспективи. Спеціальний випуск. Психологічні виміри українського соціокультурного простору*. К., 2011. С. 12–19.
3. Пирог Г. В., Шикирава Н. М. Сучасний стан та напрями вдосконалення профорієнтаційної роботи практичних психологів закладів освіти. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія*. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. С. 187–192.